

Tautinės minties pagrindimas:

PIETARIO ISTORIOSOFINĖS NUOTRUPOS

Dvejopi istorinės beletristikos rašytojai ir Pietaris jų tarpe

Vincas Pietaris yra pirmojo lietuvių istorinio romano kūrėjas.

Istorinio romano rašytojas turi būti sykiu ir istorikas ir beletristas. Turi būti beletristas, nes istorinius faktus jis įveda į vaizdines formas. Turi būti ir istorikas, nes turi neprasi-
lenkti su istoriškai realia epochos dvasia, su socialinėmis, politinėmis, kultūrinėmis epochos aplinkybėmis. Jo vaizduojamų istorinių žmonių charakteriai turi neprieštarauti istorijos konstatuotiems faktams.

Tačiau beletristas už istoriką laisvesnis. Istoriją beletristas gali ir turi papildyti. Savo vaizduotėje jis prikuria tai, kas galėjo būti gyvenime, bet ko istorijos šaltiniai įsakmiai neparodo. Istorinės beletristikos rašytojas išryškina pačią istoriją — sintetiškai suvokia ir iškelia charakteringuosius epochos bruožus, o neesminius nutušuoja, ir skaitytojas pajunta epochos paveikslą su gyva plazdančia dvasia. Dėl to V. Skoto romanais galima dažnai naudotis vietoj istorijos, kur reikia pažinti epochą.

Tačiau yra kita kategorija istorinės beletristikos rašytojų, kurie eina į praeitį su jau iš anksto susidarytom išvadam. Jiems, dar pačios istorijos netyrinėjus, iš anksto aišku, kad norimas vaizduoti istorijos epizodas turi būti toks, o ne kitoks. Jie performuoja epochos charakterį ar faktus pagal savo atsineštą idėją. Dažniausiai tai atsitinka, kada istorijos paveikslai verčiami tarnauti dabartiniams siekimams. Paskutiniaisiais laikais turime ypačiai daug faktų, kada tam tikros epochos arba tam tikrų įvykių vaizdas yra nušviečiamas dabarties aspiracijom. Jei toms aspiracijoms jis nėra palankus, tai pasi-stengiama jo niekam nerodyti, kad būtų nepastebėtas ir primirštas.

Dabarties interesų šviesoje praeities faktai nušviečiami arba tyčiomis arba nesąmoningai. Nesąmoningai pasitaiko istoriją iškraipyti, nesugebant kritiškai istorijos vertinti arba labai pasidavus dabartinei idėjai, taip pamilus savo epochos aspiracijas, kad jos visa kita nustelbia, it saulė. Jų šviesoje ir praeitis atrodo joms palanki ar jau net jas realizavusi.

Ten, kur trūksta aiškių faktų ir argumentų šaltinių, šitos grupės žmogus gali aiškinti epochą sau palankesne prasme. Kur šaltiniai esti pačiam nepalankūs, jis suranda argumentą jais nepatikėti. Tačiau faktus atmesdamas ar juos priimdamas, tokis žmogus esti giliausiai įsitikinęs savo kelio teisingumu. Jis turi susidaręs savo pažiūrų kompleksą, iš kurio jis negali išeiti, negali kitaip nei galvoti.

Šito tipo žmogus buvo ir Vincas Pietaris.

Pačią istoriją Pietaris mėgo. „... aš poeziją nors ir labai mėgstu, vienog mažiau, nei kaip kalbas ir vistoriją“, rašė Basanavičiui (*Dirva*, 1903).

Istorija domėjosi Pietaris jau prieš *Algimantą*. Ligi *Algimantą* parašė, ligi susidarė savo istorinę ir literatūrinę koncepciją, Pietaris perėjo ilgą paruošiamąjį kelią. Pradėjo nuo smulkesnių istorinių rašinių. Jau 1891 m. *Varpe* (nr. 11—12) išspaus-tas jo straipsnis „Senovės pinigai ir jų vardai pas

Rusus ir lietuvius“; 1893 m. *L. Ūkininke* — „Lietuva pirm šimto metų“. Tais pačiais metais *Žemaičių ir Lietuvos apžvalgoje* (Nr. 18, 20-21) „Šiaurinės ežios mūsų kunigaikštystės senovėje“; ten pat (Nr. 2-7) 1894 m. „Lietuviai amžių glūdumuose“; 1897 m. *Tėvynės sarge* (Nr. 9) „Keletas žodžių apie genealogiją Lietuvos kunigaikščių“ ir kt.

Istorinių žinių Pietaris sėmėsi iš gausios lektūros. Istorikas Karamzinas, Antonovičius, Aug. Kotzebue, Narbutas, Daukantas, Weissas ir daugelis atsitiktinių veikalų, rusų, lenkų, vokiškosios kronikos — vis tai buvo jo istorinės šviesos šaltiniai.

Tačiau specialių istorijos mokslų Pietaris nebuvo ėjęs. Jis buvo istorijos autodidaktas. Istorijos metodų jam trūko. Metodus turėjo atstoti jo karštas noras gilintis į istoriją, o tą norą stiprino patriotizmas. Patriotizmas buvo tas žibintas, kuriuo Pietaris pasišvietė į praeitį, pamatė joje tautos didybę, o trūkumus pateisino. Patriotizmas ypačiai nulėmė pažiūrą į tuos bendruosius istorijos eigos dalykus, kurie negali būti patikrinti jokiais istoriniais dokumentais, kurie betgi istorijos vyksmui labai svarbūs — kas ir kaip istoriją kuria: žmogus, gamta, dievybė ar kas kita, kokiais dėsniais, kaip tie dėsniai reiškiasi konkrečios tautos likime... Atsakymai į tuos klausimus priklauso nuo sintetinio suvokimo, nuo bendros žmogaus pasaulėžiūros. Tas klausimų kompleksas ir sudaro Pietario istoriosofiją, kurios fragmentus gauname pažinti iš jo istorinių raštų ir kuri darė įtakos jo romanui.

Žmonijos evoliucijos koncepcija

Vienas iš svarbiųjų istorijos šaltinių yra metraščiai, kronikos. Apie lietuvius rašė pirmiausia svetimieji, ir tai vėlai.

Pietaris į svetimuosius metraščius žiūri skeptiškai, net su dideliu įtarimu. Metraščiai, girdi, buvę sudaromi ne šiaip sau, o taip, „kaip reikia“. Jie ir spausdinami buvę tokie, kokie

buvę įsakomi, atsižvelgiant kokių nori tikslų, tik ne mokslinių. Dėl to, skaitydamas metraščius, visados turi atsiminti, kad jie melagingi ir sukurti apgalei (Pietario rankraščiai, VM. D 195, 6 psl.). Rusų kronikininkai „meluoja su riksmu, su putomis ant lūpų, kurstomi vieni pinigais ir paaugštini-
mais, kuriais valdžia gausiai moka už melą, kiti gi meluoja iš paiko patriotizmo, atmetę ir protą, ir sarmatą į šalį“ (*Ž. ir L. apžvalga*, 1894).

Pietaris nepasitiki rusų kronikininkais, nepasitiki nei lenkų Dlugošu — taip, kaip ir Daukantas. Tikrasis šaltinis būtų lietuvių kronikos. Bet jų nėra.

Kodėl gi lietuviai neturi savų kronikų su tikromis, lietuviškomis žiniomis? Ir norint šitai išsiaiškinti, Pietariui tenka įsileisti į istoriosofiją.

Nespausdintame rusiškai parašytame straipsnyje (VM. D., 195) žmonijos evoliuciją Pietaris sąmojingai išreiškia trimis patarlėmis:

1) Homo homini lupus est — pasakęs dar senasis romėnas;

2) taikingos tautos neturi savo istorijos — saką Europos mokslininkai;

3) tu man sakaisi esąs geras karys, o aš tau sakau: tu esi geras plėšikas — skelbianti kinų patarlė.

Šitom trim patarlėm, mano Pietaris, esą išreikšti trys žmogaus, kaip aukštesnio gyvio, kaip visuomeninio gyvio, evoliucijos laipsniai. Laukinis romėnas, spręsdamas pagal save, su cinišku atvirumu susakęs pirmąją žmogaus būvį. Toje pačioje Europoje žmonės tikrąja prasme buvę žmogėdros. Istoriniais laikais Europoje žmogėdros buvę tik vieni rusai, atėjūnų tauta. Tačiau buvęs gi laikas, kada žmogėdros buvusios visos Europos tautos. Tiesa, notarinių dokumentų apie tai nesą, bet greičiausia dėl to, kad to laiko notaras buvęs savo klientų suvalgytas... Stipresnysis ėdęs silpnesnįjį. Tik ilgainiui išmintingesnieji supratę, kad malonus daiktas valgyti,

bet būti kitų valgomam — nelabai. Dėl to susitarę bendromis jėgomis gintis, kad nebūtų suvalgyti, bendromis jėgomis pulti, kad kitus suvalgytų. Susidariusios tada bendruomenės.

Kas tokioms bendruomenėms vadovavo? Ko jos klausė? — Stipriųjų. Stiprieji pirmosiose bendruomenėse pavirtę valdovais ir jėga priversdavę kitus klausyti.

Paprastai stipresnis žmogus ir iš pažiūros atrodęs didesnis. O juo didesni raumenys, didesni ir kaulai, prie kurių tie raumenys yra prisegti. Dėl to valdovas, stiprus ir didelis tapę sinonimais.

Su šituo reiškiniu, pasak Pietario, susiduriame ir seniausiose lietuvių bendruomenėse bei grynai patriarchalinėje valstybės santvarkoje...

Kaip skiriasi šita Pietario žmonijos istorijos koncepcija nuo populiariosios Rousseau koncepcijos! Čia nėra tos pirminio žmogaus laisvės, apie kurią svajojo Rousseau. Nėra nė to susitarimo, kuriuo laisva valia žmonės pavedę vienam žmogui valdžią.

Ši Pietario koncepcija gana svetima ir Daukantui, kuris taip gražiai akcentuoja ir gamtos vaidmenį bendroje žmonijos eigos koncepcijoje.

Pietaris čia atsidūrė pozityvistų atmosferoje. Čia yra ta pati Darvino paskelbtoji kova dėl būvio, tas pats žmogaus brutalus gyvuliškumas su evoliucija žmoniškumo linkme.

Žinoma, klaida būtų laikyti Pietarį apskritai pozityvistu. Iš kitur jį pažįstam, kaip nuoširdžiai ir karštai tikintį žmogų. Tačiau studijuodamas ar gyvendamas pozityvistų, nihilistų atmosferoje, pats nesijausdamas, ėmė galvoti madingomis pozityvistinėmis idėjomis.

Tačiau pats Pietaris retiruojas su ta brutalia kova dėl būvio, kada prieina prie lietuvių tautos. Lietuviuose ji negalėjusi būti tokia stipri. Lietuviai buvę taikinga tauta. Na,

o taikingos tautos neturi istorijos. Ir apie lietuvius neliko jokių „istorijų“, jokių skandalų!

Štai kaip šitoj koncepcijoje išaiškėja, kodėl neturim kronikų apie lietuvių tautos praeitį!

Pietario Lietuvos priešistorė

Šalia kronikų esama kitų istorijos šaltinių. Tokis šaltinis Pietariui, kaip ir kitiems aušrininkams, yra *kalba*.

Su dideliu susižavėjimu Pietaris žiūri į kalbą, kuri atskleis lietuvių tautos istoriją. „Ateis laikas, kad ji kaip žiburys rankoje rašytojui nutrenks melo tamsą, apšvies amžių glūdumus. Ant jos mostelėjimo prakalbės marios, kalnai ims liudyti, ir seniai išmirusios gentės kils iš kapų dėl patvirtinimo istoriškos teisybės. Tik reikia tokį žmogų mums sulaukti“ (ŽLA, 1894).

Tai Lietuvos praeičiai praskleisti imasi filologijos ir pats Pietaris. Įdomus ir aniems laikams būdingas tiek pats Pietario filologinis metodas, tiek juo prieiti rezultatai apie lietuvių priešistorę.

Pietaris lygina lietuviškus žodžius su sanskritiškais, su graikiškais, su lotyniškais ir išveda, kad visa eilė bendrų indoeuropietišκών žodžių turėję kilti pirmiausia lietuvių tarpe. Kitos tautos iš lietuvių pasiskolinusios.

Filologijos iliustracijai praverčia keletas pavyzdžių iš jo straipsnio „Lietuviai amžių glūdumuose“ (ŽLA, 1894). Lietuviškumo, antai, jis ieško varduose. Kaukazo vardas turįs atitikmenį lietuvių kalboje: kaukas (dievaitis), kaukti. Tą vardą lietuviai davę ir kalnams. Marios apskritai esąs indoeuropiečių žodis. Tik klausimas, kas pirmas jį paleido į pasaulį. Kitose kalbose tas žodis esąs vartojamas vienaskaita, tik lietuvių daugiskaita. Jeigu lietuviai būtų skolinę, būtų paėmę tokį žodį, kokis yra ir kitose kalbose, vadinasi, irgi daugiskaitą. Lietuviškosios marios turinčios ir analogiškų

žodžių: marus, marinantis. Ir marios yra marinantis dalykas... „Jeigu lietuviai davė vardą, tai jie pirmieji ir turėjo pasiekti marias“.

Visa eilė vardų: Mikėnai, Atėnai, panašiai esą padaryti, kaip Utenai, Bitėnai, Stalupėnai; Sparta, Itaka — savaimė lietuviški vardai. Taip pat Roma = Romovė, palatinus = pilaitinis. Net pats romėnų urbs esąs ne kas kita, kaip urvas, urvs; lietuviai turėję urvuose gyventi; romėnai, išstūmę lietuvius, patys pasisavinę ir jų urvus ir tų urvų vardą.

Bet gražiausiai Pietario filologinis kelias į istoriją atskleidžia, kada jis aiškina lietuvių valdovų vardus. Valdovai vadinęsi kunigais, arba rikiais. Kunigas kai kur esąs tariamas kuningas. Ši tartis esant senesnė. Žodis kuningas esąs giminiskas skandinaviskajam (švediškajam) Konung, vokiškajam Koenig, slaviškajam kniaz ir ksiaže. Be lietuvių kalbos šis žodis kitose kalbose būtų nesuprantamas. Lietuviškai kunigas, kuningas reiškias žmogų, turintį didelį kūną, žmogų stiprų, valdovą pirmykšte žodžio prasme. Taigi savo valdovui vardą lietuviai susidarę savarankiškai, susidarę anais senaisiais laikais, kada valdžia ir jėga buvo sinonimai. Kiti šį žodį iš lietuvių pasiskolinę.

Ir žodis rikis daug sakąs. Jis giminiskas lotyniskama rex. Rikį vartojusius prūsų giminės ir galbūt geruliai. Iš jų pasiskolinę gotai, normanai ir iš dalies vokiečiai.

Filologijos šaukėsi Pietaris ir kronikos žinioms aiškinti. Antai pasakoja, kaip Dniestro žemumoj, žiotyse, buvusi graikų kolonija Olovija. Graikai mokėję duoklę skitams. Kai skitų valdovas atėjęs į Oloviją duoklės atsiimti, jis atsivedęs „Skeituchow“. Tos žinios autorius aiškinąs, kad „skeituchow“ greičiausiai esą generolai, — nes ką gi su savim vesis valdovas. Pietaris kitaip išaiškina — esąs tai žodis „skaitikai“ — žmonės, kuriuos skitai pasiėmę duoklės pinigams suskaityti... (VM. D 195).

Ir kronikose ar dokumentuose rašomus vardus Pietaris

stengiasi rekonstruoti ir iš jų susekti lietuvių buveines. Antai, sako, Gardino gub. yra miestas Volkovysk. Pietario tėviškėj irgi yra miestas Volkovysk. Tačiau jo kampe šitą miestą vadina tik Vilkaviškis. Taip jis vadinosi anksčiau ir oficialiuose popieriuose. Gardino Volkovysk esąs tas pats vardas. Autoriaus tėviškės miestas pavadintas Vilkaviškiu pagerbiant tėviškę, iš kurios atsikėlę į šias vietas gardiniškai. Taigi seniau ir Gardino krašte miestas vadinęsis ne Volkovysk, bet Vilkaviškis. Seniau ir Smolensk vadinęsis Smoleneskas, o dar seniau jis turėjęs vadintis ne kitaip, kaip Smaleniškiai. Polockas vadinęsis Poloteskas, o anksčiau Polotiškiai, Pskovas — Pleskovas, perdirbtas iš Plėšikų gardas.

Ir visa eilė Rusijos kaimų vardų esą lietuviški: Senega, Apolec, Podovo, Rumici, Szaszki, Szipulino, Sziki, Rostani, Tukovici, Kuprovszczina, Slatino, Lipili, Rukino, Rupasavo, Slobnia, Dumina Gora, Kokizino, Ožejedi, Szavlovo, Kulotino, Ikandovo, Meglino, Kunska, Slovka, Medenki, Kariutino, Židilovo, Kleviczi. Upės ir upeliai: Savon, Runa, Stobenka, Meglinka, Židonia, Rudinka, Kunianka, Ežerai: Meglino, Veljo, Seliger, Szlino... (ŽLA, 1893, Nr. 19).

Šitokia filologija Pietariui buvo ne sau filologija. Ji buvo tik ancilla rerum historiarum. Ji buvo Pietariui stebuklingasis veidrodis, kuriame Pietaris matė senovės lietuvių, kilusių iš Indijos, keliavusių per dabartinę Graikiją, lankiusių Italijoje, užgriebsius net Ispaniją, kitu šonu palikus pėdsakus Rusijos gilumoj, ligi atsikraustė ir apsiramino Pabaltijy.

Tai tas pats veidrodis ir tas pats paveikslas, kaip Basanavičiaus, Višteliausko, Miglovaros ir daugelio kitų aušrininkų. Tas pats, kurį buvo jau beįsižiūrįs ir Daukantas.

Visi jie seka tą pačią pasaką, tą mielą, gražią pasaką, tik kiekvienas vis nauju tonu ir nauju dvasios užsidegimu, einančiu iš gilaus tikėjimo.

Pietario Lietuvos praeities etapai ir jos susiejimas su dabartimi

Atkildinęs lietuvius į Pabaltijį, Pietaris eina dar toliau. Paseka jų istoriją, net paskutines dienas pasiekdamas.

Pabaltijį gyvenančių lietuvių istorijoje Pietaris skiria tris etapus: 1) iki susiekiant su slavais, 2) iki susijungiant su lenkais (1386), 3) nuo susijungimo.

Gražiausias lietuvių gyvenimo periodas buvęs pirmasis, kol slavai nedarę įtakos. Lietuviai tada turėję būti laisvi, lygūs. Gyvenę giminėmis. Šeimoje valdžią turėjęs vyriausiasis, bendruomenėje stipriausiasis, „kuningas“. Kai susidurdavo kelių bendruomenių interesai, nulemdavusi ta, kurios kunigas būdavo stipriausias. Tokis stipriausias, galinčiausias kunigas gaudavęs ir vardą „kunings — aukštas“, „didysis“ (velikij kniaz). Šitas vardas sutrumpėjęs į kunigaikštį. Tokiu būdu senovinėj Lietuvoj buvę kunigaikščiai ir kunigai.

Kunigas iš pradžių tiek pat reiškęs kaip „molodec“. Toliau jo vardą jau pelnę tie, kurie pajėgę suvaldyti laukinį žirgą. Bet jeigu paprastas žirgas jį išmesdavo, tada vėl netekdavęs kunigo vardo.

Kunigaikščio vardą gavęs pasilikdavęs tokis pat artojas. Tik jis galėjęs pirmasis veržtis į kovą ir gauti daugiau grobio. Dėl to kai kurie praturtėję.

Luomų nebuvę.

Antrame periode, kada lietuviai susidūrė su slavais, jų kunigai ėmę vadintis bajorais; žemę paėmę kunigaikščiai. Ją dalinę už nuopelnus. Atsiradę bežemių. Vadinas, atsiradę luomai. Bet vergų dar nebuvę. Lietuvių religija neleidusi jiems kankinti artimo. Dievai nemėgstą ašarų ir kančių. Tik kaimynų įtakoje iškrepę savo tikybės mokslą ir palinkę vergų laikytis.

Trečias periodas — susijungus su lenkais. Galutinai susi-

skirsto luomais. Per baudžiąvą vienas luomas patenka kitam. Baudžiąvai buvęs priešingas Vytautas. Priešinęsis ir Zigmantas. Bet jį nužudę. Buvę ir didikų kunigaikštiskos kilmės, kurie priešinęsi, bet jie buvę nuveikti ir patys nebeteko didikų galybės. Pietaris randas dokumentuose kunigaikštisko kilimo Bulevičių ir Ruškevičių pavardes. Tik jų likimas toliau nežinomas. Bet tokiomis pat pavardėmis Pietaris randa žmonių jau valstiečių tarpe. Nors jie nuskurdę, bet jie esą labai aplinkinių gerbiami. Pietaris mano, kad tokie Bulevičiai ar Ruškevičiai esą tų kitados kovojusių kunigų ainiai. Tai esą liudininkai tos kovos dėl ūkininko laisvės...

Šitokiu būdu Pietaris gražiai susiejo dabartinį valstiečių ūkininkų luomą su senoviniais kunigais, kunigaikščiais. Nors bajorai, lietuvių aristokratija, persimetė į lenkus, bet senovinės aristokratijos likučių yra ir tarp valstiečių, kurie dabar kuria naują lietuvišką Lietuvą. Anie valstietiškieji aristokratai, Bulevičiai, Ruškevičiai ar kiti, palaiko garbingąsias praeities tradicijas. Niekas nepasakys, kad su valstiečių atgijimu kuriasi nauja Lietuva, nieko bendra su senąja neturinti. Jie, tie aristokratai, yra ryšys tarp savarankiškosios praeities ir lygiai savarankiškumo siekiančios dabarties.

Pietario istorijos koncepcijos įtaka jo romanui

Su šitokia istorijos apskritai ir lietuvių istorijos koncepcija Pietaris ėmėsi rašyti *Algimantą*, tą pirmąjį lietuvių istorinį romaną. Turint dabar jį prieš akis, suprantama, kodėl Pietaris imas vaizduoti Lietuvos gyvenimo periodą prieš susijungiant su lenkais. Tą periodą, Lietuvos vidurinius amžius, Pietaris ypačiai brangina. Čia gyventojų laisvė, savarankiškumas. Čia ir laikotarpis, mažą tepažįstamas, duoda daug laisvės ir autoriaus išsradingumui. Juk pats Algimantas (Augimantas) tepaminėtas šaltiniuose tik iš vardo, o jo charakteristikos jokios nėra. Kiti istoriniai personažai irgi mažą

tepažįstami. Pietaris istoriškai teisingai suvokė pačią laikotarpio politinę dvasią: pastebėjo kivirčius tarp Lietuvos kuni-
gaikščių, lietuvių pasinešimą į rytus, į gudus, pagaliau pastan-
gas Lietuvą sucentralizuoti. O visas dvasinis, kultūrinis,
etnografinis gyvenimas jau lieka laisvai Pietario fantazijai,
ideologijai, įsijautimui pasireikšti. Jam vaizduoti daugiau
reikšmės turėjo šita Pietario pažiūra į Lietuvos praeitį, nekaip
ta konkrečioji medžiaga, kurios jis rado įvairiose kronikose.

Tačiau į tą herojišką, riterišką praeitį Pietaris pažiūri 19
amžiaus žmogaus akimis, kaip ne vienas Europos romanistas
prieš Skotą — be istorinės perspektyvos. 13 amžiaus *Algi-
manto* Lietuvoje randi Lietuvą, ir iš Pietario atsiminimų
pažįstamą. Randi karčiamas su šinkarkomis, kluonus su
peludėm, kraitvežius, kaimenes su piemenimis ir su ker-
džium, kuriuos prijogęs keleivis pasisveikina visiems kap-
sams pažįstamuju „parginkite“ ir gauna atsakymą „dar
nepriganėm“. Ten ir žmogus žmogų sveikina „sveiks drūts“. Tokie pat žaislai, puotos, apeigos, dainos. Tokie posakiai ar
vaizdai galėjo būti vartojami net 13 amžiuje, bet jie sudaro
dabarties iliuziją tiek, kad iš apysakos dažnai atima ar-
chaiškąjį koloritą.

Ne tik etnografija, bet ir politiniai, visuomeniniai, tauti-
niai, religiniai santykiai Pietario parodyti tokie, kokius matė
ar norėjo matyti 20 amžiaus slenkstyje.

Savo laikais Pietaris matė lietuvių tautinį nesusipratimą,
vienybės stoką, o norėjo matyti visų lietuvių visų luomų
vienybę. Matė lietuvius, kultūriškai pasidavusius svetimie-
siems, o norėjo matyti atsipalaidavusius nuo jų. Religinėj srity
norėjo matyti katalikišką lietuvį, nes katalikybė yra kultūros
kūrėja.

Pirmasis idealas, tautinis, buvo visos atgimstančios Lie-
tuvos; antrasis, religinis, buvo katalikiškosios Lietuvos
idealas.

Šita pati tautinė ir religinė ideologija su tom dviem

antinomijom, vengiama tikrove ir siekiamu idealu, Pietario nukeliama iš jo laikų į 13 amžiaus Lietuvos foną. Jeigu Pietario istorijos supratimas apsprendė romanui istorinio laikotarpio pasirinkimą, tai šita jo ideologija nulėmė romano ideologiją, bendrąją romano konstrukciją, personažus, intrigą ir net literatūrinę jo vertę...

Mes dabar gailaujam, kad Pietaris *Algimante* per mažą davė istorinio kolorito, bet peržiūrėję autoriaus priėjimą prie istorijos, suprantam, kad jis ir negalėjo kitaip rašyti. Jis, atsisotęs tarp dabarties ir praeities, negalėjo ramiai, su olimpišku savo kaimyno Aišbės ramumu žiūrėti į dabartį. O žvelgdamas į praeitį, nejučiomis vėl matė tenai tą pat dabarties Lietuvą. Pietaris negalėjo susikonscentruoti į vieną epochą ir duoti su visu ryškumu ir pilnumu jos vienos vaizdą.

Aname atgimstančios Lietuvos laikotarpyje Pietaris turėjo jaustis kaip tas pasakos bernelis — riteris, kuriam uždraudė duris atidarinti ir kalbėti. Bet jis negali iškęsti. Negali iškęsti ne iš smalsumo, bet dėl to, kad anapus durų jaučia pagalbos reikalingą, Vaižgantas pasakytų, karalaitę. Ir jis duodasi provokuojamas. Neištveręs rašytojo beletristo rimtyje, Pietaris leidžiasi mokyti, patarinėti, kaip tai jo karalaitė iš vargų iškopti. Tuo Pietaris artimas ir kitiems šitos epochos rašytojams, ne tik vieniems publicistams mokslininkams. Bet siejasi jis ir su kitom epochom — su praeitim ir su ateitim.

Ten, kur Pietaris griebiasi beletristikoj žmones mokyti, ten jisai tęsia didaktines Valančiaus tradicijas.

Ten, kur Pietaris beletristikoje kuria praeities laimingo gyvenimo vaizdus, jis tęsia Daukanto istorinio idealizmo tradicijas.

O pirmasis mindamas iš viso istorinio romano taką, Pietaris tiesia tradicijas Vienuolio, Puidos istoriniams romanams ir vis tebelaukia istorinio romano viršūnės.